

*Таїсія Іванівна КІВШАР,
доктор історичних наук, професор,
член Наукового товариства імені Шевченка в Канаді
(Торонто, Канада)*

ЛИСТИ ОЛЬГИ ПЕТЛЮРИ ДО ДОРИС ЯНДИ

Уперше подаються до друку два листи О. Петлюри, датовані 24 серпня й 1 листопада 1949 р., надіслані з Бессанкура (поблизу Парижа) й адресовані журналістці, мистецтвознавцю, поетці, мисткині, редактору, провідній діячці канадського українського жіночого руху ХХ ст. Дорис Янді (Канада, Едмонтон). Доведено, що особлива вартість цих документів полягає в можливості реконструкції біографії найменш висвітленого періоду життя О. Петлюри, вивчення її побуту, соціальної активності, емоційного, психологічного й фізичного стану. Кожний лист О. Петлюри є унікальним джерелом для відтворення її життєпису, оскільки вона не залишила ні спомінів, ні мемуарів.

Ключові слова: Ольга Петлюра, Дорис Янда, українська еміграція до Канади, табори біженців і переміщених осіб (Ді-Пі).

Ольга Опанасівна Петлюра (1884–1959), педагог і громадська діячка, відіграла важливу роль в утвердженні глибокого патріотизму, ідейності та гідності українського жіноцтва. Помітною була її участь в житті української громади у Москві в 1910–1917 рр., а пізніше — у громадсько-культурному й соціально-побутовому житті української політичної еміграції в Європі 20–40-х рр. ХХ ст. Дружина, соратниця й надійна опора визначного політичного, військового та громадської діяча Симона Петлюри поділяла й поширювала його ідею української державної незалежності під час подружнього життя, а залишившись удовою, упродовж тридцяти трьох років після відходу чоловіка у вічність, зберігала вірність йому й ідеалам української державної незалежності, боронила світлу пам'ять про С. Петлюру, сприяла її увічненню, надавала підтримку його послідовникам, берегла його особисті речі, опікувалася смертельно хворою донькою, а також брала участь у житті української громади Франції, усвідомлюючи свою місію. Вона оберігала свій почесний потомствений рід, зберігала моральну чистоту, демонструючи стійкість, мужність, твердість характеру й незламну силу волі — риси, завдяки яким вижила в умовах еміграції.

В українській історіографії почали з'являтися публікації, у яких можна знайти окремі факти з життя О. Петлюри [2; 11; 22], а також спостерігаються спроби виявити значення Ольги Петлюри в історії української політичної еміграції й історії українського жіночого руху загалом [7; 9; 17]. Але написанню повного життєпису О. Петлюри певною мірою перешкоджає розпорошеність документів і матеріалів по архівах України, Росії, Чехії, Польщі, Франції, США та Канади, а також по приватних зібраннях українського зарубіжжя; деякі з них залишаються невиявленими, інші — невідомими. Комплексне вивчення з необхідною й достатньою повнотою виявлених архівних джерел біографічної інформації дасть змогу з часом реконструювати біографію цієї величної постаті, жінки героїчного духу.

О. Петлюра не писала ні спогадів, ні мемуарів, тому основним джерелом для вивчення біографії можна вважати її епістолярій, оскільки саме в листах відтворена її політична, громадська й соціальна активність, відображено освітній та загальнокультурний рівень, шляхетність, людяність, щиросердність і благородство непересічної особистості. Важливими документами для реконструкції біографії О. Петлюри є листи її чоловіка С. Петлюри й доньки Л. Петлюри, а також Андрія Ливицького, Івана Рудичіва, Михайла Єремїва, Михайла Садовського. Упродовж життя О. Петлюра листувалася з діячами української політичної імміграції та українського визвольного руху. Її листи, адресовані визначним громадським й культурним діячам українського імміграційного руху Степанові Сірополку, Іванові Рудичеву, Валентині Садовському, Лідії Садовській, Михайлові Єремїву, Михайлові Садовському містять інформацію про близьке оточення С. Петлюри очима його дружини, у них ідеться про соратників упродовж його життя та після підступного вбивства визначного політичного й державного діяча. У її листах містяться відомості про різні аспекти життєдіяльності й життєзабезпечення дружини лідера українського національно-визвольного руху ХХ ст., а потім його вдови, що залишилася на імміграції зі смертельно хворою донькою без належних засобів до існування. Листи свідчать про повсякденність української політичної імміграції, її політичні та соціально-побутові проблеми тощо.

Метою статті є оприлюднення листів Ольги Петлюри до Дорис Янди, журналістки, мистецтвознавця, мисткині, поетеси, редакторки й відомої діячки українського жіночого руху в Канаді ХХ ст., що зберігаються у фонді її імені Національної бібліотеки та Архіву Канади (Оттава), У цьому зв'язку варто торкнутися взаємин між українською еміграцією в Канаді й удовою Головного Отамана військ Армії та Флоту УНР.

Листи О. Петлюри до Д. Янди, датовані 1949 р. (серпень; листопад), присвячені проблемі переселення до Канади українців із таборів біженців та переміщених осіб Західної Європи після Другої світової війни (Ді-Пі), що, власне, утворили третю хвилю української еміграції до цієї країни. Ці два листи є особливо вартісними, оскільки спостерігається значне скорочення її приватної кореспонденції після Другої світової війни й в останні роки життя.

Після трагічної смерті С. Петлюри українська еміграція в багатьох країнах світу, зокрема й у Канаді, підтримувала контакти з його родиною. Урядом УНР в екзилі було створено Комітет для вшанування пам'яті Симона Петлюри, який 22 червня 1926 р., серед інших розпоряджень, видав комунікат «До вірних синів — патріотів українського народу в Америці та Канаді», у якому зазначалося: «Покійний залишив дружину й доньку без ніяких засобів до життя. Відзначаючись надзвичайною безкорисністю протягом усього свого життя, він ніколи не дбав про забезпечення своєї родини... Організувати спецфонд для забезпечення родини» [15, с. 13]. У цей час у Канаді було утворено «Фонд Оборони Честі Українського Народу», який висловив вдові С. Петлюри своє співчуття й надав невелику фінансову допомогу (\$148), за що Ольга Петлюра в листі до його голови, видатного українського військового й політичного діяча, генерала В. Сікевича, який з наказу С. Петлюри виїхав до Канади ще 1924 р., був організатором й керівником управ ветеранських організацій вояків Армії УНР, головою Хреста Симона Петлюри у цій країні, висловила щиру подяку «Фонду Оборони Честі Українського Народу» за увагу та пожертви [20].

Жіночі громадські організації Канади, зокрема Жіноче товариство «Організація Українок Канади ім. Ольги Басараб» у звіті за 1947 р., окреслюючи окремі напрями своєї діяльності, зазначило про допомогу українським жінкам на еміграції: «Сталу, хоч невелику, підмогу пересилано в грошах і харчових посилках вдовам по чильних українських провідниках, паням Коновалець ¹, Петлюрі й Курманович ². Не забуто й за хвору Катрю Гриневич» ³ [19, с. 124]. Отримавши допомогу, Ольга Петлюра надіслала на адресу «Організації Українок

¹ Коновалець Ольга (дівоче Федак; ? — 06.06.1979, Рим, Італія) — дружина Є. Коновальця, донька визначного Львівського правника, громадського й політичного діяча, фінансиста і філантропа, одного з найбагатших українців Східної Галичини, Степана Федака та його дружини Марії. Освіту отримала в музичній консерваторії у Відні. Одружилась із Є. Коновальцем 18 лютого 1922 р. у Львові в церкві Духовної семінарії. Жили в Берліні, Швейцарії, Римі. Мала сина Юрія (01.01.1924, Берлін, Німеччина — 1958, Рим, Італія), працювала в бібліотеці Йосипа Сліпого в Римі. Автор спогаду «Розповіді про Євгена Коновальця».

Канади ім. Ольги Басараб» лист від 16 травня 1947 р., зі словами подяки жіночому товариству: «Прийміть, Вельмишановні Пані, мої привітання та найліпші побажання для Вас всіх. О. Петлюра» [19, с. 122].

Пізніше, у 1929 р., заходами Жіночого Товариства при Українському Православному Соборі Св. Покрови (Вінніпер) було зібрано й надіслано пані Петлюрі гроші у сумі 33,45 американських доларів [20]. Цього ж року під час поїздки делегації канадських українців до Парижу гості відвідали О. Петлюру на чолі з відомим громадським діячем Канади, адвокатом, педагогом й публіцистом Ю. Стечишиним, ректором Інституту ім. Петра Могили (Саскатун), українського православного й культурно-освітнього центру для студіюючої молоді, для дітей українських емігрантів та їх нащадків [6].

У серпні 1949 р. до О. Петлюри завітали відомі канадські українські громадські діячі Дорис Янда⁴ та її чоловік адвокат Дмитро Янда, які були в Європі у справах організації імміграції українців до Канади з таборів біженців і переміщених осіб⁵, на причинах та наслідках перебування яких варто зупинитися докладніше, зважаючи на подальші особисті взаємини між Дорис Яндою й Ольгою Петлюрою.

² Ймовірно, йдеться про дружину Курмановича Віктора (26.02.1876, с. Велика Вільшаниця, нині Золочівського р-ну Львівської обл. — 18.10.1945, Одеса) — військового діяча, генерала-чотар. Української Галицької Армії. Заарештований у Відні органами радянської військової контррозвідки «Смерш», ув'язнений, перебував в Одеській тюрмі, де й загинув.

³ Гриневичева Катря (справжнє прізвище, ім'я та по батькові Банах Катерина Василівна, у заміжжі Гриневич; 19.11.1875, с. Винники біля Львова — 25.12.1947, Берхтесгаден, Баварія, Німеччина) — українська письменниця, яка у січні 1940 р. виїхала до Німеччини, де опинилася в таборі для переміщених осіб Ді-Пі в американській зоні окупації. У серпні 1947 р. К. Гриневич зламала ногу і її поклали до міського шпиталю в Берхтесгаден, зробили операцію, де вона й померла в ніч проти 27 грудня 1947 р.

⁴ Янда Дорис Елізабет (уроджена Конашевич, псевд. Дороти Янда, Елізабет Юнг, Дарія Могилянка; 16.03.1906, Фрейзервуд, попл. м. Гімлі, Монітоба, Канада — 27.12.2005, Едмонтон, Альберта, Канада) — журналістка, мистецтвознавець, поетка, мисткиня, редактор, громадська діячка. Відіграла провідну роль у створенні та розвитку Союзу Українок Канади (СУК), Жіночого Товариства ім. Ольги Кобилянської при Українській православній катедрі Св. Івана (Едмонтон), Українського канадського музею СУК. З родини Конашевичів, яка приїхала до Канади 1900 р. Батько був свідомим українцем, мати походила з роду Козловських, Іван Козловський був її двоюрідним братом. Освіту отримала в коледжі Нутана (Саскатун), вищу освіту — в Українському інституті ім. Петра Могили (Саскатун, 1926). Належала до дівочого гуртка Могилянок. Була членкинею Жіночого Товариства ім. Ольги Кобилянської, першою делегаткою Жіночого Товариства ім. Ольги Кобилянської на першій жіночій з'їзд (СУК), ставши однією із засновниць цієї жіночої організації, обіймала посади віце-президента й президента СУК (1935–1936), пізніше стала Почесною членкинею СУК (1952). Брала участь у підготовці Жіночим товариством ім. Ольги Кобилянської і СУК резолюції й меморандуму в справі Голодомору (1933) на Україні,

Після Другої світової війни питання імміграції біженців і переміщених осіб українського походження посідало помітне місце в суспільно-політичному дискурсі Канади. Надання права поселення в цій країні «українським скитальцям», як їх іменувала канадська преса, активно лобювала українська діаспора Канади, досить стала національна спільнота українців у складі поліетнічного населення Канади, на чисельність якої з політичних міркувань були змушені зважати федеральний уряд і політичні партії. Під впливом цих чинників і була дозволена імміграція переміщених осіб українського походження з таборів Західної Європи до Канади [21]. Імміграцію до Канади Комітет Українців Канади (КУК) розцінював як «рятування українських людей», котрі покинули свою батьківщину через політичні мотиви [8, с. 114]. КУК сприяв заснуванню у 1945 р., ще до офіційного закінчення Другої світової війни, Фонду Допомоги Українців Канади (ФДУК), щоб «подбати про українців тоді, коли вони мусіуть сидіти в таборах Німеччини й Австрії доти, поки перед ними не відкриються можливості переселення» [12, с. 339], у рамках якого відбувалася скоординована допомогова діяльність канадських українців українцям

що були схвалені Національною жіночою радою Канади (НЖРК), Міжнародною жіночою радою. Представляла Жіноче товариство ім. Ольги Кобилянської у НЖРК упродовж 20 років, де отримала життєве членство (з 1953). У 1945–1947 рр. була Головою Статутної Комісії СУК, сприяла розробці й прийнятті нового статуту товариства, а в 1947 р. переклала його англійською мовою. Працювала в Раді жінок Канади (від 1934). Була редактором першої Ювілейної книжки СУК (1936). У 1942–1950 рр. була референткою освітньо-культурної праці СУК. У 1932 р. заснувала бібліотеку Жіночого товариства ім. Ольги Кобилянської. У 1932–1943 рр. — головна редакторка жіночої сторінки в «Українському голосі», «Українському фермері», член редакційного комітету «Українського голосу». Одна з ініціаторів створення Музею мистецтва в Саскатуні. Завдяки її зусиллям СУК було прийнято до Всеканадської Національної жіночої ради, щоб мати тісніші контакти з англійськими жіночими організаціями, інформувати їх про події українського життя. У 1954 р. вона отримала пожиттєве членство в Едмонтонській Льокальній жіночій раді. Брала участь у всеканадському жіночому русі. Допомогла відродити мистецтво українського народного ткацтва в Канаді, організувала в багатьох містах країни курси українського ткацтва, а також у Центрі Банфф — Школі образотворчого мистецтва (Banff Centre — School of Fine Arts) (1976–1987). Видала «Українські ткацькі взірці з інструкціями» (у співавторстві) (Yanda Doris Elizabeth and Fyson Raina E. Ukrainian Weaving Patterns with instructions, Edmonton, 1989. — 84 p.).

У період Другої світової війни працювала волонтером в Едмонтоні в численних українських громадських організаціях, входила до їх складу, зокрема до Канадського Червоного Хреста, Вікторіанського ордену медсестер Канади, Української православної громади в Едмонтоні, Жіночого товариства ім. Ольги Кобилянської при Українській православної церкві Св. Івана в Едмонтоні. У післявоєнні роки надавала допомогу українцям, що перебували в таборах біженців та переміщених осіб у Європі, сприяла їх імміграції до Канади, опікувалася новоприбулими іммігрантами. Очоловувала Фонд допомоги від повені у Британській Колумбії (1948). Автор поезій «Думки летять на Ук-

у таборах Ді-Пі до їх ліквідації⁶. Було засновано спеціальний Інформаційний бюлетень Централі КУК та ФДУК (1943–1958), у якому повідомлялося про організацію допомоги біженцям до Канади та діяльність українських соціальних служб.

Для лібералізації імміграційної політики було створено урядовий комітет із питань імміграції та праці, який відновив заборонену раніше процедуру імміграції, зокрема й укладання з потенційними іммігрантами трудових контрактів, унаслідок чого Канада впродовж 1947–1952 прийняла близько 160 тис. біженців і переміщених осіб із Європи, серед яких 17 % становили українці [21]. Щоб організувати еміграцію до Канади, табори українських біженців і переміщених осіб у Європі відвідали президент КУК о. д-р В. Кушнір (лютий 1946), посол Федерального Парламенту Канади, українець за походженням, Антін Глинка⁷, який упродовж трьох місяців наприкінці 1946 р. особисто

раїну» (1962), «Пісні мого серця», «Canadian Tapestry» (1970), «Українська жінка на услугах свого народу» (1972). Отримувала нагороди Асоціації Канадських письменників. Відзначена багатьма нагородами, зокрема Шевченківською медаллю.

⁵ Переміщені особи (DP — Displaced persons (Ді-Пі)) — це жертви нацистського та союзних йому режимів, які були вислані з країни свого громадянства або колишнього місця проживання за расовими, релігійними чи політичними мотивами, а також особи, вивезені з батьківщини на примусову працю в Німеччину і в окуповані нею країни. До категорії Ді-Пі потрапили оstarбайтери, в'язні концтаборів, військовополонені та політв'язні. Для тимчасового розташування переміщених осіб створювалися спеціальні табори. У жовтні 1945 р. відповідальність за утримання таборів була покладена на Адміністрацію допомоги і відбудови Об'єднаних Націй (United Nation Relief and Rehabilitation Administration, UNRRA), хоча військові сили союзників продовжували забезпечувати транспортування, доставку продовольства та безпеку Ді-Пі. Також допомогу надавала Міжнародна організація Червоного Хреста. При таборах створювалися церкви, синагоги, школи та університети. Відповідно до Резолюції ГА ООН щодо проблеми біженців від 12 лютого 1946 р., для сприяння швидкому поверненню Ді-Пі в країни їх походження було створено ІРО (International Refugee Organization). 30 липня 1946 р. британська влада закрила свою зону для подальшого прийняття переміщених осіб, а 21 квітня 1947 р. те саме зробили й США. У міру репатріації кількість таборів скоротилася. Фактично на початку 1952 р. всі табори, за винятком одного, припинили своє існування. Останній табір, Фьоренвальд, закритий 1957 р. Детальніше див. http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?Z21ID=&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Peremischeni_osoby

⁶ Йдеться про табори для біженців і переміщених осіб, широковідомих як табори Ді-Пі (від Displaced Persons — переміщені особи), де опинилася частина людей, яка відмовилася від добровільної репатріації й чекала на вирішення своєї долі. Докладніше див.: Маруняк В. Українська еміграція в Німеччині і Австрії по Другій світовій війні. Т. 1. 1945–1951. – Мюнхен, Академічне видавництво д-ра Петра Белея, 1985. – 405 с.

⁷ Глинка Антін (28.05.1906, с. Денисів, нині Козівського р-ну Тернопільської обл. – 25.04.1957, Едмонтон, Альберта, Канада) — політичний і громадський діяч, журналіст. 1910 р. з родиною виїхав до Канади. В Едмонтоні здобув вищу технічну

вивчав контингент українських біженців і переміщених осіб у таборах Ді-Пі в Європі, після чого йому вдалося переконати провідних урядовців та політиків у тому, що радянські репатріаційні місії спрямовувались на неминучу смерть українців в СРСР й були відомі випадки, коли біженці та переміщені особи навіть ішли на смерть, аби не повертатись до країни Рад⁸. В оборону біженців і переміщених осіб А. Глинка виголосив більше десяти промов щодо еміграції українців до цієї країни з таборів Ді-Пі у Парламенті Канади, зокрема, 25 березня 1946 р. виступив на захист українських скитальців [23]. Із часом, після його виступу 31 травня 1948 р. у Парламенті Канади з ґрунтовним аналізом ситуації в таборах Ді-Пі й закликом у пресі рятувати скитальців у Європі активізувалася діяльність українських організацій по наданню допомоги щодо оформлення документів українцям для переїзду їх до Канади [1, с. 5]. У серпні 1946 р. прибула до Європи Допомогова місія ФДУК, що надавала харчі, одяг, ліки по всіх зонах Німеччини, а в січні 1949 р. у Північній Німеччині було створено Європейське представництво ФДУК, яке також допомагало у справах переселення, правовій охороні, надавало матеріальну допомогу харчами, одягом, ліками, допомагало дитячим садкам у покращанні харчування дітей, українським культурно-освітнім інституціям, але на першому місці була організація еміграції українців до Канади. Активні громадсько-політичні, законодавчі й інформаційні заходи впливових урядовців, політиків і українських громад, зокрема, КУКу, сприяли активізації утворення законодавчої бази щодо еміграції біженців до Канади, що прискорювало переїзд людей із таборів Ді-Пі.

Подружжя Дорис і Дмитра Янди⁹ належало до активних членів канадського українського громадського руху, які сприяли імміграції до Канади свідомих українців з післявоєнних таборів Ді-Пі. Уже восени 1948 р. при Альбертському КУКу, який очолював Дмитро Янда,

освіту. Засновник Українського національного об'єднання (1932), друкувався в його тижневику «Новий шлях». У 1940–1949 рр. — посол Федерального Парламенту Канади від Соціал-кредит партії в окрузі Вегревілл (Альберта). До 25-річчя смерті його родина видала книгу «Антін Глинка. Посол Федерального Парламенту Канади 1940–1949» (Торонто, 1982). За ред. О. Геруса і Д. Глинка видано спогади й щоденник А. Глинка «The Honorable Member for Vegreville» (Calgary, 2005).

⁸ Після перших звісток про долю репатріантів, відправлених у СРСР 1945 р., в одному з таборів Ді-Пі Мюнстеру (Німеччина) 79 українців заподіяли собі смерть, коли їх силою хотіли забрати до СРСР, і майже на кожному хресті над могилами майорів тризуб. (Див.: Б/і. Тарнавський. Могили жертв репатріації // Українські вісті (Німеччина). — 1948. — Число 29 (181). — 7 квітня. — С. 4.)

⁹ Янда Дмитро (28.10.1892, с. Сколошів, гмина Радимно Ярославського пов., Підкарпатське воєводство, Польща — 28.05.1969, Едмонтон, Канада) — відомий адвокат, королівський радник в Едмонтоні (з 1946), громадський діяч, член Союзу українських Самостійників (СУС), довголітній голова відділу КУК в Едмонтоні, го-

було створено Комітет Приспособлення і Праці для новоприбулих, Дорис Янду призначили референткою для пошуку праці й помешкань, виписування аплікацій, перекладу документів, оскільки вона володіла кількома європейськими мовами. Оформлювати дипломи та інші папери новоприбулих допомагав Дмитро Янда. У Комітеті Приспособлення і Праці для новоприбулих Дора Янда була також представником Жіночого Товариства ім. Ольги Кобилянської. Після офіційного закінчення війни це жіноче товариство утворило Повоєнний комітет, до складу якого увійшла Д. Янда. Пізніше вона очолювала окрему структуру цього комітету «Поміч скитальцям».

За дорученням КУК та IRO¹⁰ Дорис і Дмитро Янди виїхали до Європи в серпні 1949 р. для відвідування таборів, у яких проживали ук-

лова Товариства сприяння українській національній раді, прихильник Державного Центру УНР в екзилі, член Дирекції Інституту Св. Івана. Приїхав до Канади 1912 р., працював у газеті «Український голос» (1913–1922, Вінніпег). З 1922 р. переїхав до Саскачевану, де закінчив правничий факультет Саскачеванського університету (1926), жив в українському Інституті імені Петра Могили. У 1928–1932 рр. — член адвокатської фірми «Бена Стівенсон, Мен-Лорб і Янда». 1932 р. переїхав із Саскачуна до Едмонтону, де мав свою постійну приватну адвокатську практику. 1943 р. подав писемний проект до Конгресу КУК про видання англійською мовою журналу-газети про українське життя для тих, переважно молодих, українців, які не знали української мови. З лютого 1946 р. він був поіменований Королівським Радником. Довгий час був президентом Відділу КУК в Едмонтоні, Головою Товариства Сприяння Українській національній раді (Едмонтон), членом СУС, членом головної управи в перших роках існування, одним з ініціаторів його утворення. Очолював управу «Платників і прихильників УНРади в Едмонтоні», роз'яснював, чому українці в Канаді мають підтримувати морально і матеріально Державний центр УНР в екзилі. Був одним із перших членів «Видавничої спілки Gateway», утвореної 12 січня 1959 р., членом Української православної громади в Едмонтоні. Після Другої світової війни брав участь у організації імміграції до Канади біженців і переміщених осіб українського походження з таборів Ді-Пі в Європі, надавав правові консультації новоприбулим емігрантам у оформленні документів, сприяв їх працевлаштуванню.

¹⁰ IRO (International Refugee Organization) — Міжнародна організація у справах біженців, заснована 1946 р. при ООН з метою сприяти в облаштуванні та репатріації до інших країн політичних емігрантів і переміщених осіб. До цього відповідні функції виконували Адміністрація ООН для допомоги і відбудови та Міжнародний комітет для втікачів. Угоду про створення підписали представники 18 країн. Європейські держави, що перебували під радянським впливом, відмовилися підтримувати діяльність цієї організації, оскільки їй підпорядковувались табори Ді-Пі, де мешкали біженці та політичні емігранти переважно з цих країн. IRO розглядала питання опікуництва, надання допомоги великій кількості людей, які через різні причини опинилися поза межами країн походження чи останнього місця проживання, еміграції та влаштування на нових місцях сімей і окремих осіб, розселення в країнах осідку, масового розселення. Одним із напрямів діяльності була репатріація. Загалом IRO опікувалася близько 1,6 млн осіб, зокрема близько 200 тис. українців. Рішенням Генеральної Асамблеї ООН IRO була ліквідована 1951 р. у зв'язку з організацією нової структури в межах ООН — Верховного комісаріату ООН у справах біженців, що діє і досі.

раїнці, з метою надання окремим особам документів для переселення до Канади, інформування щодо їх оформлення, а водночас для вивчення умов проживання українців у таборах Ді-Пі. ФДУК своїм листом від 14 червня 1949 р. на ім'я Дорис Янди надав їй «уповноваження одвідати скупчення наших скитальців та їх організації для персонального ознайомлення з їх положенням» [13]. Перед від'їздом до Європи подружжя Янд мали наради у справі скитальців з керівництвом КУК у Вінніпезі, ІРО, Департаментом Праці в Оттаві, Монреалі й отримали їхні рекомендації щодо організації освітнього й релігійного життя у таборах Ді-Пі, а також імміграції українців до Канади [13]. Від липня 1949 р. упродовж двох місяців Дорис і Дмитро Янди відвідали більше 20 таборів біженців та переміщених осіб у Німеччині та більше 10 таборів в інших державах, зокрема у Великій Британії, Бельгії, Голландії й Франції, зібрали цікавий фактичний матеріал про їхнє життя загалом, зазначаючи, що найскладнішою проблемою щодо скитальців було переселення вдів із дітьми й науковців старшого віку [14].

Повернувшись до Канади після відвідання українських скитальських таборів, Дорис Янда, за рекомендацією КУК, через українські засоби масової інформації, зокрема газету «Український голос», здійснюючи інформаційну підтримку біженців, звернулася по допомогу до українців Канади в емоційній статті під промовистою назвою «Рятуймо українських скитальців», зазначивши, що більшість серед них була свідомими українцями з усіх регіонів України. Ці люди через національні, політичні чи релігійні переконання відмовилися повернутися на комуністичну Україну, а «на скитальщині в Західній Європі є ще десятки тисяч найкращих й найсвідоміших українців, які страшенно дорого заплатили за те, що вони були й хочуть даліше бути щирими українцями, що вони і їхні батьки працювали для добра українського народу і за те, що вони відмовились йти на уступки большевикам, які гноблять і безпощадно знищують наш нарід на його рідній землі» [24, с. 2]. Її справедливу думку розвинув дослідник української післявоєнної імміграції в Європі В. Маруняк: «Цвіт наддніпрянського українського суспільства, що вцілів під час примусової советської окупації 1941-го року й націонал-соціалістичних чисток, та найбільш заангажовані кола галицького суспільства були змушені обрати шлях добровільного скитання, щоби оминати советських катівень і Сибіру й продовжувати національно-політичну визвольну акцію у вільному світі. Це була сіль українського „великого ісходу” по Другій світовій війні» [12, с. 24].

Дорис Янді вдалося відшукати в Канаді спонсорів, які надіслали документи на імміграцію до цієї країни для майже 60 родин, знайти працю для більше ніж 150 осіб різних професій, помешкання для про-

живання багатьох сімей [3, с. 99]. У 1950 р. Дорис Янду було обрано Головою Повоєнного Комітету Жіночого товариства ім. Ольги Кобилянської, а також представником Комісії Праць і Приспособлення КУК для допомоги прибулим, для їх осідку на своїй новій батьківщині. Члени Комітету допомагали скитальським вдовам і сиротам у Європі, які не могли виїхати на еміграцію, збирали для них пожертви серед прихожан Катедри Св. Івана в Едмонтоні: гроші, одяг, харчі, найпотрібніші речі для життя й господарювання — та надсилали до таборів Ді-Пі через громадські і церковні організації.

Дорис і Дмитро Янди об'їздили майже всі великі міста Канади, де збирали аплікації, що надавали можливості для переїзду до цієї країни громадянам з таборів Ді-Пі, а також збирали харчі й одяг для українських скитальських вдів і сиріт у таборах Європи. Подружжя Янд більше року їздило по околицях Альберти, збираючи в цьому регіоні афідевіти ¹¹ від фермерів для імміграції українців до Канади [3, с. 142]. Шляхетну й добровільну працю Дора Янда зі своїм чоловіком здійснювали впродовж кількох років, шукаючи спонсорів для українців з таборів Ді-Пі, інших правових підстав для в'їзду українців до Канади. Завдячуючи цим їхнім старанням і впливам багато новоприбулих українців з Європи знайшли собі малу батьківщину в Країні Кленового Листя, хорошу роботу або посаду за своїм фахом.

Коли в серпні 1949 р. подружжя Янд, перебуваючи в Європі в справах еміграції до Канади українців з таборів Ді-Пі, було у Франції, то Дорис і Дмитро Янди завітали з візитом до Ольги Петлюри. Про особливості візиту довідуємося з листа Ольги Петлюри від 24 серпня 1949 р. до цієї родини, у якому вона висловила слова подяки після цієї зустрічі та знайомства [13]. Зокрема, очевидно, що подружжя Янд мало адресу, за якою мешкала О. Петлюра, але дату й час відвідин її відомими канадськими українськими діячами з нею не було узгоджено, можливо тому, що вони прагнули зробити для неї сюрприз,

---

¹¹ Афідевіт — нотаріально завірена особиста заява, документ, у якому під присягою особа висловлює певні факти (відсутність шлюбних відносин, чи належить підпис саме цій особі), що вносяться на спеціальний нотаріальний бланк встановленого зразка. На підтвердження цих фактів додаються копії або оригінали документів. Цей документ використовується за кордоном і пред'являється іноземним органам нотаріально завірена особиста заява. Для повного використання можливостей приїзду потрібна була добра воля й праця українських поселенців у Канаді, їх ініціативи та бажання надати допомогу прибулим. Активісти українських громадських організацій вели переговори з українськими підприємцями, фермерами, щоб вони давали свою згоду на надання праці на своїх підприємствах, фабриках, фермах. Складнішим було оформлення документів старшим людям, яким потрібно було мати дозвіл-запрошення з Канади на в'їзд до країни. Іміграційна служба Канади швидше давала згоду на в'їзд у країну, коли фермери підписували афідевіти (аплікації).

приготувавши приємний подарунок, можливо, були певні того, що Ольга буде рада бачити їх і без попередження. Ймовірно, що існували причини, через які Ользі не було повідомлено про цей візит і вона не могла належним чином, як би вона хотіла, підготуватися до прийому дорогих гостей. Треба зазначити, що О. Петлюра вирізнялася особливою гостинністю, у неї подовгу перебували близькі люди, її друзі, родичі, яких було не так багато в її оточенні, тому вона особливо ретельно готувалася і з радістю приймала в себе дорогих їй гостей. Щодо малознайомих людей, або тих, із якими не доводилось спілкуватися раніше, то вона наслідувала правила прийому гостей за етикетом. Тут же вона була трохи збентежена неочікуваним для неї візитом, ймовірно, незнайомих, хоч і приємних для неї людей. Їй довелося вибачатися й виправдовуватися за неможливість зустріти їх належним чином, оскільки вона перебувала в зачиненому помешканні впродовж кількох днів на самоті, не змогла відразу зреагувати на появу людей біля своєї оселі через уже втрачений слух та вчасно відчинити двері, щоб запросити високих гостей до хати, таким чином порушуючи одне з основних правил етикету щодо прояву знаку уваги в перші хвилини спілкування. Ймовірно, що вона хотіла б мати й більш вишуканий зовнішній вигляд перед незнайомими людьми, ніж той, що мала в повсякденному житті, оскільки вона була надзвичайно вимогливою до себе у всьому, зокрема й до зовнішності та одягу. О. Петлюра була делікатною в засобах, манерах спілкування, для неї був важливим і тембр голосу, і тон розмови, який у цьому разі вона не могла зразу знайти, про що вона писала в листі. Але цей візит став для неї приємною подією, їй було радісно бачити «наших заокеанських земляків і друзів», вона познайомилася з визначними канадськими українськими громадськими діячам, які допомагали здійснити імміграцію до Канади бездержавним українцям з таборів Ді-Пі, а з часом — отримати громадянство однієї з найрозвиненіших країн світу. О. Петлюрі було цікаво дізнатися про основну місію подружжя Янд до Європи, як і в цілому отримати нову інформацію про ситуацію з українцями в Ді-Пі. З цього листа довідуємося про емоційний стан Ольги, а також про особливості її побуту. Виявляється, що в цей час вона була рухливою, але вела досить усамітнений спосіб життя, на що, безумовно, впливав втрачений слух, невідомо скільки було «кілька днів — одній самій», що загалом могло свідчити про її певний депресивний стан, про те, що вона не мала помічниці, яка б приходила до неї щоденно, або раз на два дні, про зовсім мінімальне коло спілкування, хоч у неї були друзі й знайомі.

Зустріч і ближче знайомство з родиною Дорис та Дмитра Янди та їх громадською діяльністю щодо організації імміграції українських

скитальців із таборів Ді-Пі до Канади, їх переїзду за участю патріотичної канадської української родини до Країни Кленового Листя, а в перспективі – набуття канадського громадянства колишнім біженцям і переміщеним особам, зацікавили О. Петлюру, вона отримала повнішу інформацію про особливості переселення людей до Канади, про відкриття в січні 1949 р. в Північній Німеччині Європейського представництва ФДУК та його функції.

Становище українських біженців і переміщених осіб не було байдужим для О. Петлюри, вона переймалася проблемами імміграції українців з таборів Ді-Пі, зокрема й за допомогою Українських Допомогових Комітетів у Франції й Бельгії, що надавали переміщеним особам інформацію про особливості еміграції та працевлаштування в цих та інших країнах, із якими О. Петлюра могла мала контакти, оскільки була поінформована про особливості імміграції до різних країн. Вона листувалася з Михайлом Садовським, який був одним з організаторів української громади в таборах Ді-Пі, отримувала листи від Андрія Лівницького, який з родиною теж перебував у таборах¹². Вона спілкувалася з громадською діячкою, журналісткою Любов'ю Дражевською, яка була обізнана з проблемами імміграції українців з таборів Ді-Пі, бо на той час працювала перекладачем у Центральному представництві української еміграції в Німеччині (1946–1949), була членом Об'єднання Українських Жінок на еміграції, діяльність якого спрямовувалася на духовне й фізичне збереження української еміграції, особливо в умовах існування таборів Ді-Пі, на її переселення до різних країн світу. Про одну з таких зустрічей журналістка опублікувала статтю «Незабутня зустріч з дружиною Петлюри» [3].

Невдовзі після візиту родини Янд до Ольги Петлюри вона наважилася звернутися до Дорис Янди з проханням про надання допомоги в імміграції до Канади близькій, як зазначала Ольга у своєму листі, для неї скитальської родини д-ра Чепіка¹³, що перебувала в Бельгії і мала роботу в бельгійських копальнях. Цю країну під час своєї подорожі по таборах Європи відвідувала Дорис Янда.

У листі О. Петлюри до Д. Янди йшлося про індивідуальну еміграцію до Канади, для якої потрібно було одержати візу на прохання ро-

---

¹² Див.: Військово-історичний музей і архів УВАН у Канаді (Вінніпег), Фонд Садовського Михайла; Лівницький Андрій. Листування (1919–1953 роки) / Упоряд., вступ. ст., заг. ред. Я. Файзуліна ; Український інститут національної пам'яті. – Київ : Фенікс, 2010. – 688 с.

¹³ Біографічні відомості д-ра Чепіка виявити не вдалося. З листів О. Петлюри до М. Садовського відомо, що він очолював Комітет по вшануванню пам'яті Симона Петлюри, утворений у Бельгії. Надавав допомогу Ользі Петлюрі зі збору коштів та організації побудови надгробку на могилі Симона Петлюри в Парижі.

дичів, що живуть у цій країні, мати дозвіл на в'їзд, робочий контракт, афідевіт, цивільні документи. Особи, що мали близьких родичів у Канаді, розглядалися як індивідуальні переселенці [10]. Еміграція до Канади мала особливості, зокрема, усі клопотання про дозвіл на еміграцію відбувалися в самій Країні, де майбутній працедавець мав отримати дозвіл на приїзд особи, із якою він збирається укласти контакт, у відділі праці Міністерства внутрішніх справ в Оттаві. Цей відділ мав надіслати повідомлення до Міждержавного комітету, єдиної інституції, що уповноважено розглядала еміграційні справи переміщених осіб і мала повідомити викликаного та допомогти йому переїхати до Канади [5]. Еміграція до Канади також вирізнялася суворою перевіркою канадської лікарської комісії, яка, мотивуючи свої рішення важкими кліматичними умовами, могла пропустити тільки одну особу, а решта родини могла чекати роками на в'їзд до Канади.

О. Петлюра була поінформована про те, що переїздити до Канади родині д-ра Чепіка радить IRO, у той час, коли IRO виділяло кошти емігрантам для переїзду, але це відбувалося лише в тому разі, якщо в Канаді були родичі чи знайомі, які б хотіли запросити до себе когонебудь із членів своєї родини або хороших друзів.

На час написання листа О. Петлюрою д-р Чепік з родиною перебували в Бельгії, де емігрантам давали найважчу роботу в копальнях, що було тяжко й виснажливо, крім того й умови праці в цій країні мали певні вікові й сімейні обмеження, скорочувалася категорія осіб, яких робітник міг взяти із собою ¹⁴. Уже в серпні 1947 р. в газеті «Таборові вісті», що виходила у таборі Майнц-Кастель (район м. Висбаден в землі Гессен, Німеччина) про роботу в бельгійських копальнях зазначалося, що «не один ентузіаст, чи не досить здоровий, чи в кінці такий, що за всяку ціну хотів би покінчити з таборовим життям, не витримує цієї одної з найтяжчих робіт, і вже деяка кількість з тих, що виїхали до Бельгії, вертається» [5, с. 12].

Лист О. Петлюри до Д. Янди від 1 жовтня 1949 р. вказує на громадську активність його авторки в цей час, небайдужість до долі людей, її постійне прагнення надавати допомогу тим, хто її потребував й звер-

¹⁴ У споминах одного з колишніх українських іммігрантів у Бельгії після Другої світової війни, Олександра Харченка, якими від поділився з автором цих рядків, чужинцям, переміщеним особам у цій країні дозволялося мати лише важку працю: у вугільних копальнях «bore shagcoal» добувати вугілля. Олександр Харченко (нар. 01.02.1930, побл. м. Горлівка Донецької обл.), журналіст, 1943 р. з батьками іммігрував до Німеччини, де пізніше родина перебувала у таборах для переміщених осіб, навчався в таборовій гімназії, у 1948–1950 рр. працював у Бельгії, там вдалося розпочати навчання в Лювєнському Католицькому університеті. Від 1951 р. — у Канаді, де здобув магістерський диплом з літератури в університеті Ватерло, довгий час працював на Канадському Міжнародному радіо, нині пенсіонер.

твся до неї з проханнями; у документі висвітлюються неповторні біографічні особливості О. Петлюри. Вона й раніше завжди залишалася щиросердою людиною, яка приходила на допомогу своїм родичам, близьким з оточення її покійного чоловіка, окремим малозабезпеченим колишнім воякам Армії УНР, використовуючи найменшу щасливу можливість. Ці свої властивості вона зберігала впродовж всього свого життя.

За підтримки українських громадських й релігійних організацій Канади десятки тисяч українців після Другої світової війни змогли уникнути репатріації до СРСР та облаштувати своє життя в одній з найрозвиненіших країн світу. Завдячуючи новий, повоснній хвилі еміграції в цілому в Канаді спостерігався загальний вищий, порівняно з попередніми двома хвилями української еміграції, рівень культури й освіти, а також був вищим професійний та інтелектуальний рівень іммігрантів, що мало позитивний вплив на розбудову економічного, політичного й мультикультурного життя. Переселенням українців до Канади з таборів Ді-Пі опікувалися не лише громадські організації, а й окремі, найбільш національно свідомі родини спрямовували зусилля на допомогу знедоленим війною людям. Унаслідок діяльності подружжя Дорис та Дмитра Янд, а також інших канадських українців у Канаді, тут опинилося багато представників «великого ісходу», високоосвіченої національно свідомої української інтелігенції, учених, письменників, малярів, серед яких могла бути й українська родина д-ра Чепіка, якою опікувалась О. Петлюра.

Листи

№ 1

24 серпня 49.

Високоповажна та дорога Пані

Дарія Яндова,

хочеться мені ще раз Вас перепросити й привітати. Мені так неприємно й незручно, що я Вас в такий спосіб зустріла, примусила так довго стукати. Від ніяковості я не могла зразу знайти відповідний тон, лише Ваша сердечність мене підбадьорила. Ось маю науку: не треба давати волю своїм егоїстичним бажанням — побути кілька днів одній — самій та запірати хату, бо можеш позбавити себе радості бачити наших заокеанських земляків і друзів. Дякую Вам сердечно за Ваші одвідини, за Ваш дарунок, за Вашу чулість та сердечність.

Всього найліпшого Вам та пану Адвокату.

З сердечним привітом

та пошаною О. Петлюра.

National Library and Archives of Canada Fonds Doris Yanda MG30-D393
Volume 2 File 27 (August 24 1949 and October 1 1949)]. Manuscript.

1 жовтня 1949

Високоповажна Пані

Дарія,

даруйте, б[удь] л[аска], що звертаюсь до Вас з проханням. Я бачила, що справа наших скитальців турбує і Вас і Пана Адвоката, ось чому я Вас прошу подумати й сказати, чи можете Ви щось допомогти одній, близькій мені, родині в Бельгії. Д-ру Чепіку, його дружині й сину 22–23 роки. Вони працюють як шахтарі, нема надії знайти іншу роботу, а у пана вже роки не молоді. Вони не бояться праці, візьмуться за все, всі працездатні. Той, хто їм би виставив аф[ідевіт] не мав би ніяких прикрощів. IRO радить до Канади, а у них нема там ні рідні, ні знайомих. Одже чи не могли б Ви їм допомогти виїхати? Я знаю, що Ви намагастесь витягати всіх гуртом, але як окремі люде теж потребуують допомоги. Як що Ви зможете щось зробити — буду глибоко вдячна.

З найщирішими побажаннями для Вас та привітанням,

О. Петлюра.

National Library and Archives of Canada Fonds Doris Yanda MG30-D393
Volume 2 File 27 (August 24 1949 and October 1 1949)]. Manuscript.

1. Б/а. Рятувати скитальців [Текст] // Українські вісті (Німеччина). – 1948. – Число 57 (209). – 14 липня. – С. 5.
2. *Безсмертний-Анзіміров А.* Ольга Петлюра [Електронний ресурс] / Андрій Безсмертний-Анзіміров // День : Україна Incognita (23.12.2015). – Режим доступу: <http://incognita.day.kiev.ua/olga-petlyura.html>. – Назва з екрана.
3. *Вархолин Е.* Доця Е. Яндова Голова Жіночого Товариства в 1938 році [Текст] / Е. Вархолин, М. Михайлишин // Ювілейна книга з нагоди 30-літньої діяльності Жіночого Товариства при катедрі Св. Івана в Едмонтоні: історія відділу Союзу Українок Канади (1926–1956) / зібрала й зредагувала Д. Янда. – Едмонтон, 1956. – С. 137–144.
4. *Дражевська Л.* Незабутня зустріч з дружиною С. Петлюри [Текст] / Л. Дражевська // Українські вісті (Німеччина). – Число 29 (286). – 1949. – 10 квітня.
5. Еміграційні справи [Текст] / Таборові вісті (Німеччина). – 1947. – Число 1. – 25 серпня. – С. 12.
6. Канадійські українці в Парижі [Текст] / Український голос (Канада). – 1929. – Число 28. – 10 липня. – С. 11.
7. *Ківшар Т.* Ольга Петлюра в політичному і культурному русі української еміграції в Європі (20–40-і роки ХХ ст.) [Текст] / Т. Ківшар // *Ucraina Magna. Vol. II* : Українська жінка у інонаціональному середовищі: побутовий та громадянський вияви / за заг. ред. В. Піскун ; упоряд. Д. Гордієнко та Ю. Горбач. – Київ, 2017. – С. 159–189.
8. Комітет Українців Канади [Текст] // Календар-альманах «Нашого шляху» на 1949 р. – Вінніпег, 1948. – С. 112–114.

9. Леся Петлюра. Народе мій, улюблений... [Текст] / Леся Петлюра ; підготов. до вид., передне сл., упоряд., життєпис і комент. Т. Ківшар ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2008. – 665 с.
10. Лист Директора ЦІРО від 2.10.1947 до Адміністрації Табору [Текст] / Таборові вісті (Німеччина). – 1947. – Число 3. – 1 листопада. – С. 15.
11. *Луговий Ол.* Визначне жіноцтво України. Ч. 4 : Культурно-громадські й національні діячки [Електронний ресурс] / Ол. Луговий // Українське життя в Севастополі. – Режим доступу: http://ukrlife.org/main/evshan/women_ua4.html – Назва з екрана.
12. *Маруняк В.* Українська еміграція в Німеччині і Австрії по Другій світовій війні. Т. 1 : 1945–1951 [Текст] / В. Маруняк. – Мюнхен: Академічне видавництво д-ра Петра Белея, 1985. – 405 с.
13. Національна бібліотека та архів Канади. – Ф. Дорис Янди MG30-D393. – Т. 2, спр. 27. – [24 серпня 1949 р., 1 жовтня 1949 р.].
14. П-во Янди вернули з Європи [Текст] // Український голос (Канада). – 1949. – Число 37. – 14 вересня. – С. 1.
15. *Піскун В.* Родинне життя українських політичних емігрантів: побут, взаємини (20-ті–30-ті роки ХХ ст.) [Текст] / В. Піскун // *Ucraina Magna*. Vol. II : Українська жінка у інонаціональному середовищі: побутовий та громадянський вияви / за заг. ред. В. Піскун ; упоряд. Д. Гордієнко та Ю. Горбач. – Київ, 2017. – С. 3–22.
16. *Рудик С. Я.* Переселення українських біженців і переміщених осіб до США та Канади після Другої світової війни: причини, особливості, наслідки (1945–1953) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук / Сергій Ярославович Рудик ; Чернівецький національний ун-т ім. Юрія Федьковича. – Київ, 2003. – 20 с.
17. Симон Петлюра та його родина: до 70-річчя його трагічної загибелі [Текст] : документи і матеріали / упоряд. і передм. В. Михальчука. – Київ : Рада, 1996. – 319 с.
18. *Симчич М.* Грошовий дар для Ольги Петлюри [Текст] / М. Симчич // Український голос (Канада). – 1929. – Число 16. – 17 квітня. – С. 11.
19. *Ситник Є.* Допомога рідним на скитанні [Текст] / Є. Ситник // На службі рідного народу : Ювілейний збірник організації українок Канади ім. Ольги Басараб у 25-річчя від заснування (1930–1955) / за ред. Ірини Книш. – Вінніпег, 1955. – С. 110–125.
20. *Сікевич В.* Фонд Оборони Чести Українського Народу [Текст] / В. Сікевич // Український голос (Канада). – 1926. – Число 41. – 13 жовтня. – С. 5.
21. *Сіромський Р.* Питання імміграції переміщених осіб українського походження у суспільно-політичному дискурсі Канади (1945–1952 рр.) [Текст] / Руслан Сіромський // *Емінак*. – 2016. – Вип. 1 (13). – С. 65–71.
22. *Сохацька Є.* Пам'ять про високий обов'язок. Дружини державників: Ольга Петлюра і Домініка Огієнко [Електронний ресурс] / Євгенія Сохацька // День : Україна Incognita (07.03.2012). – Режим доступу: <http://incognita.day.kyiv.ua/pamyat-pro-visokij-obovyazok.html> – Назва з екрана.
23. Хроніка Українців-Канадійців 1946 [Текст] // Календар-альманах «Нового Шляху» на 1947 рік. – Вінніпег, 1946. – С. 167.
24. *Янда Д.* Рятуймо українських скігальців [Текст] / Д. Янда // Український голос (Канада). – 1949. – Число 46. – 16 листопада. – С. 2.

REFERENCES

1. Riaturvaty skytaltstv [Rescue wanderers] (1948, July 14). *Ukrainski Visti (Germany)*, 57(209), 5. [In Ukrainian].
2. Bezsmertnyi-Anzimirov, A. (2015, December 23). Olga Petlura [Olga Petlura]. *Den: Ukraina Incognita*. Retrieved from <http://incognita.day.kiev.ua/olga-petlyura.html> [In Ukrainian].
3. Varkhomyn, E., & Mykhailyshyn, M. (1956). Dotsia E. Yandova Holova Zhinochoho Tovarystva v 1938 rotsi [Doc. E. Yandova Chairman of the Women's Society in 1938]. In *Yuvileina knyha z nahody 30-litnoi diialnosti Zhinochoho Tovarystva pry katedri Sv. Ivana v Edmontoni: istoriia viddilu Soiuzu Ukrainok Kanady (1926–1956)* [Anniversary book on the occasion of the 30th anniversary of the Women's Society at St. John's Cathedral in Edmonton: history of the Ukrainian Women's Association of Canada (1926–1956)] (D. Yanda, Comp., Ed., pp. 137-144). Edmonton, Canada. [In Ukrainian].
4. Drazhevskaya, L. (1949, April 10). Nezabutnia zustrich z druzhynoiu S. Petliury [An unforgettable meeting with S. Petliura's wife]. *Ukrainski Visti (Germany)*, 29(286). [In Ukrainian].
5. Emihratsiini spravy [Immigration affairs]. (1947, August 25). *Taborovi Visti (Germany)*, 1, 12. [In Ukrainian].
6. Kanadiiski ukraintsi v Paryzhi [Canadian Ukrainians in Paris]. (1929, July 10). *Ukrainskyi Holos (Canada)*, 28, 11. [In Ukrainian].
7. Kivshar, T. (2017). Olha Petliura v politychnomu i kulturnomu rusi ukrain-skoi emihratsii v Yevropi (20–40-i roky 20 st.) [Olga Petliura in the Political and Cultural Movement of Ukrainian Emigration in Europe (20-40s of 20 century)]. In V. Piskun (Ed.), D. Hordienko & Yu. Horbach (Comp.) *Ucraina Magna. Vol. II: Ukrainska zhinka u inonatsionalnomu sere-dovyshchi: pobutovyi ta hromadianskyi vyiyavy* [A Ukrainian woman in a non-national environment: domestic and civic manifestations] (pp. 159-189). Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
8. Komitet Ukraintsv Kanady [Committee of Ukrainians of Canada]. (1948). In *Kalendar-almanakh "Nashoho shliakhu" na 1949 r.* [Calendar of the "Our Way" Almanac for 1949] (pp. 112-114). Winnipeg, Canada. [In Ukrainian].
9. Petliura, Lesia. (2008). *Narode mii, uliublunyi...* [My people, my beloved] (T. Kivshar, Ed., Comp.). Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
10. Lyst Dyrektora TsiRO vid 2.10.1947 do Administratsii Taboru [Letter from CIRB Director dated 2.10.1947 to the Camp Administration]. (1947, November 1). *Taborovi Visti (Germany)*, 3, 15. [In Ukrainian].
11. Luhovyi, Ol. *Vyznachne zhinotstvo Ukrainy. Ch. 4: Kulturno-hromadski y natsionalni diiachky* [The outstanding womanhood of Ukraine. Part 4: Cultural and public figures and national figures]. Retrieved from http://ukrlife.org/main/evshan/women_ua4.html [in Ukrainian].
12. Maruniak, V. (1985). *Ukrainska emihratsiia v Nimechchyni i Avstrii po Druhii svitovii viini. T. 1: 1945-1951* [Ukrainian emigration to Germany and Austria after World War II. Vol. 1: 1945-1951]. Munich, Germany: Akademichne vydavnytstvo d-ra Petra Beleia. [In Ukrainian].
13. National Library and Archives of Canada. Fonds Doris Yanda MG30-D393. Vol. 2. File 27 (August 24, 1949, and October 1, 1949).
14. P-vo Yandy vernuly z Evropy [Y-Yanda returned from Europe]. (1949, September 14). *Ukrainskyi Holos (Canada)*, 37, 1. [In Ukrainian].

15. Piskun, V. (2017). Rodynne zhyttia ukrainskykh politychnykh emigrantiv: pobut, vzaiemny (20-ti–30-ti roky 20 st.) [Family life of Ukrainian political emigrants: Life, relationships (20-30s of 20 century)]. In V. Piskun (Ed.), D. Hordiienko & Yu. Horbach (Comp.) *Ucraina Magna. Vol. II: Ukrainska zhinka u inonatsionalnomu seredovyshchi: pobutovi ta hromadianskyi vyivay* [A Ukrainian woman in a non-national environment: domestic and civic manifestations] (pp. 3-32). Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
16. Rudyk, S. Ya. (2003). *Pereseleattia ukrainskykh bizhentsiv i peremishchenykh osib do SShA ta Kanady pislia Druhoi svitovoi viiny: prychny, osoblyvosti, naslidky (1945-1953)* [Resettlement of Ukrainian refugees and displaced persons in the United States and Canada after World War II: Causes, features, consequences (1945-1953)] (Extended abstract of PhD dissertation). Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Chernivtsi, Ukraine. [In Ukrainian].
17. Mykhalchuk, V. (Comp.). (1996). *Symon Petliura ta yoho rodyna: do 70-richchia yoho trahichnoi zahybeli: dokumenty i materialy* [Simon Petlura and his family: the 70th anniversary of his tragic death: documents and materials]. Kyiv, Ukraine: Rada. [In Ukrainian].
18. Symchych, M. (1929, April 17). Hroshovyi dar dlia Olhy Petliury. *Ukrainskyi Holos (Canada)*, 16, 11. [In Ukrainian].
19. Sytnyk, Ye. (1955). Dopomoha ridnym na skytanni [Help for families sojourners]. In I. Knysh (Ed.). *Na sluzhbi ridnoho narodu: Yuvileinyi zbirnyk orhanizatsii ukrainok Kanady im. Olhy Basarab u 25-richchia vid zasnuvannia (1930–1955)* [At the service of the native people: The anniversary collection of Olga Basarab Ukrainian Women's Organization of Canada in 25th Anniversary (1930–1955)] (pp. 110-125). Winnipeg, Canada. [In Ukrainian].
20. Sikevych, V. (1926, October 13). Fond Oborony Chesty Ukrainskoho Narodu [Foundation for defense of honor of the Ukrainian people]. *Ukrainskyi Holos (Canada)*, 41, 5. [In Ukrainian].
21. Siromskyi, R. (2016). Pytannia immihratsii peremishchenykh osib ukrainskoho pokhodzhennia u suspilno-politychnomu dyskursi Kanady (1945-1952 rr.) [Issues of immigration of Displaced Persons of Ukrainian origin in Canada's socio-political discourse (1945–1952)]. In *Eminak*, 1(13), 65-71. [In Ukrainian].
22. Sokhatska, Ye. (2012, March 7). Pamiat pro vysokyi oboviazok. Druzhyny derzhavnykiv: Olha Petliura i Dominika Ohiienko [The memory of high duty. Wives of statesmen: Olga Petliura and Dmynika Ogienko]. *Den: Ukraina Incognita*. Retrieved from <http://incognita.day.kyiv.ua/pamyat-pro-visokij-obovyazok.html> [In Ukrainian].
23. Khronika Ukraintsiv-Kanadiitsiv 1946 [Chronicle of Ukrainian-Canadians 1946]. (1946). In *Kalendar-almanakh "Nashoho shliakhu" na 1947 r.* [Calendar of the "Our Way" Almanac for 1947] (p. 167). Winnipeg, Canada. [In Ukrainian].
24. Yanda, D. (1949, November 16). Riatuimo ukrainskykh skitaltsiv [Let's rescue Ukrainian wanderers]. *Ukrainskyi Holos (Canada)*, 46, 2. [In Ukrainian].

Стаття надійшла 27.10.2019 р.

KIVSHAR Taisiya, Doctor of Historical Sciences, Professor, member of Shevchenko Scientific Society in Canada (Toronto, Canada).

Letters from Olga Petlura to Doris Yanda.

Two letters from Olha Petlura dated August 24 and October 1, 1949 and sent from the town of Bessancourt (near Paris) are published for the first time. Those two letters were most likely sent for Paris and addressed to a journalist, art scientist, poet, editor and famous participant of Ukrainian Women's Movement in Canada in 20 century, Doris Yanda (Canada, Edmonton). Since Olha Petlura did not leave behind any dairies not memories, every letter that she wrote is a unique source of her biographical information. Our work proves that these letters are valuable pieces of information to help reconstruct the biography of the least known period of Olha Petlura's life, studying her every day life, public involvement, her emotional, psychological and physical conditions. These letter show us peculiarities of Olha's personality, including her life long inclination to help others, former soldiers of UNR Army, who were close to her husband's circle. Those documents demonstrate Olha Petlura's efforts and efforts of Canadian Ukrainians, including Doris Yanda, in 1949, to organize immigration of Ukrainian refugees from camps and displaced people (Di-Pi), created in the Western Europe after the end of the World War Two, to Canada, which is considered the third wave of immigration to this country. Olha's letters show that migration of Ukrainians from refugee camps and Di-Pi was supported by the Ukrainian organizations as well as some distinctive people, who helped Ukrainians to escape repatriation in the USSR and move to Canada. It is possible, that family of Dr. Chepchik, whom Olha mentioned in her letters, from Belgium was a part of the third wave of immigration.

Commentaries are provided for the letters.

Key words: Olha Petlura, Doris Yanda, Ukrainian emigration to Canada, refugee camps, displaced people (Di-Pi).

КИВШАРЬ Таисия Ивановна, доктор исторических наук, профессор, член Научного общества имени Шевченко в Канаде (Торонто, Канада).

Письма Ольги Петлюры к Дорис Янде.

Впервые поданы к печати два письма О. Петлюры, датированные 24 августа и 1 ноября 1949 г., посланных из Бессанкура (вблизи Парижа) и адресованные журналистке, искусствоведу, поэтессе, художнице, редактору, ведущему деятелю канадского украинского женского движения XX в. Дорис Янде (Канада, Эдмонтон). Поскольку О. Петлюра не написала ни воспоминаний, ни мемуаров, то каждое ее письмо является уникальным источником для воссоздания ее биографии. Доказано, что особенная ценность этих документов состоит в возможности реконструкции жизнеописания наименее освещенного периода жизни О. Петлюры, изучения ее быта, социальной активности, эмоционального, психологического и физического состояния. В письмах раскрыты неповторимые особенности Ольги, которые она сохраняла в течение всей своей жизни, ее постоянное желание оказывать помощь людям, бывшим военным Армии УНР, близким из окружения ее покойного мужа. Документы дополняют знания о деятельности украинской эмиграции в Европе, указывают на усилия О. Петлюры в 1949 г. и канадских украинцев, в частности Дорис Янды, направленные на организацию переселения украинцев из лагерей беженцев и перемещенных лиц (Ди-Пи), образованных в

Западной Европе после окончания Второй мировой войны, в Канаду, которые составили третью волну украинской эмиграции в эту страну. Письма О. Петлюры свидетельствуют, что переселению украинцев из лагерей Ди-Пи, оказанию помощи обездоленным войной людям способствовали совместно с украинскими общественными организациями Канады также и отдельные личности, в результате чего десятки тысяч украинцев смогли избежать принудительной репатриации в СССР и переехать в Канаду. Среди переехавших представителей третьей волны украинской эмиграции могла быть и семья из Бельгии д-ра Чепика, о которой шла речь в письмах О. Петлюры.

Для лучшего понимания содержания писем О. Петлюры подано короткий комментарий.

Ключевые слова: Ольга Петлюра, Дорис Янда, украинская эмиграция в Канаду, лагеря беженцев и перемещенных лиц (Ди-Пи).